

ВІЛЬГЕЛЬМ ФРІК – ВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СЛУЖБОВЦЯ ВЕЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДО МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

Статтю присвячено дослідженню внеску одного з представників нацистської еліти у процес легального приходу НСДАП до влади. Аналізується деструктивна діяльність В. Фріка в уряді Веймарської республіки.

Ключові слова: Вільгельм Фрік, Веймарська республіка, Третій рейх, фашизм, націонал-соціалізм, НСДАП

Интерес до проблеми вивчення ґенези німецького варіанта фашизму виник серед науковців світу відразу після зародження цього явища. На сьогодні історіографія фашизму вже представлена великою палітрою досліджень, причому найбільшу увагу істориків за минулі десятиліття привертала сюжети, пов'язані зі створенням масової бази, ідеологічних передумов, власне механізму існування тоталітарної диктатури НСДАП тощо [1; 2]. Кількість наукових розвідок вже давно сягнула позначки 40000 позицій.

Час існування нацистського панування в Німеччині (1933-1945 рр.) – один з найбільш досліджених епізодів німецької історії. У порівнянні з ним, не так багато наукових розвідок присвячено періоду існування націонал-соціалізму в Веймарській Республіці (1919-1933 рр.) – періоду, який зі слів Германа Герінга, вважається “бойовим часом” НСДАП [3]. Саме тому в даному дослідженні автор вирішив зупинитись на біографії одного з провідних нацистів веймарської доби – Вільгельма Фріка, політичного діяча, якому знайшлась значна посада – міністра внутрішніх справ – у Третьому рейху.

В історіографії, присвяченій націонал-соціалізму, фігура В. Фріка займає окреме, не зовсім чітко визначене місце [4, s.80-90; 5; 6, s.129-150]. Загальна інформація про нього обмежується посиланням на те, що він був одним з перших баварських чиновників, хто протегував маловідомій НСДАП, або досліджується лише його діяльність у рейхстазі веймарської доби чи на посаді міністра у Третьому рейху.

Тому спеціальні дослідження про діяльність Фріка у нацистській партії або про ставлення до нього А. Гітлера мають ще багато лакун. Через розгляд біографії Федера та його праць, дослідження його специфічної діяльності усередині НСДАП за веймарської доби, ми розглянемо також роль Федера в прориві нацистської партії до влади та подальшої розбудови оргструктур “тисячолітнього рейха”.

Вільгельм Фрік народився 12 березня 1877 року в родині старшого вчителя м.Альзенц (Баварія), був молодшим сином (із чотирьох дітей). Всі його предки також мали баварське походження. Фрік навчався в гімназії м. Кайзерслаутерн, після закінчення якої активно вивчав право на юридичних факультетах Мюнхенського, Гьоттінгенського, Берлінського університетів. В 1901 р. отримав звання доктора права у Гейдельберзькому університеті. В 1903 р. склав іспит державній комісії, що надавало право займати посаду асесора у вищих юридичних й адміністративних структурах Баварії. З 1904 р. працює чиновником в управі Нижньої Баварії. З 1907 р. по 1917 р. він працює в окружному управлінні міста Пірмазенс. Проте, він прагне зайняти пост начальника поліції в м. Мюнхені, і це бажання частково збувається у 1917 р., коли він очолив у баварській столиці відділ економічних злочинів. Саме тут він здобуває цікавий досвід, відбувається оформлення його антисемітського світогляду. Від служби в армії він був звільнений через стан здоров'я – через хворобу легенів. З 1919 по 1921 р. В.Фрік очолював в поліцейському управлінні Мюнхена т.зв. політичний відділ, був заступником поліцай-президента. З 2 лютого по 9 листопада 1923 р. Фрік очолює кримінальну поліцію Баварії. Цікаво, що саме на цих посадах, він особливо завзято він захищав невеликий націонал-соціалістичний рух від цензури з приводу його антисемітських плакатів і забезпечував дозвіл на проведення його зборів.

Під час першої зустрічі з Гітлером у робочому кабінеті поліцай-президента Баварії Ернста Пьонера, куди фюрера звернувся за дозволом на проведення політичної маніфестації у Мюнхені, Фрік представив ряд пропозицій, як надалі розігрувати антиєврейські театральні вистави, не побоюючись при цьому заборои діяльності партії Гітлера. В більше пізніх розмовах Гітлер говорив про повне схвалення його бездоганних відносин із Фріком, який в Мюнхені, як “заступник поліцай-президента з його натяками надзвичайно сприяв партійній роботі із самого її початку” й “рух про це завжди буде пам'ятати”. Саме про Фріка та Пьонера фюрера писав у “Майн Кампф”, як про тих серед його баварських знайомих, “хто мав мужність бути спочатку німцями, а вже потім посадовими особами” [6, s.244]. Справа в тому, що “вищий державний чиновник” Фрік мріяв у той саме час про створення незалежної – “національної Баварії”.

Здавалося, надвечір 8 листопада 1923 р. – під час початку гітлерівського “путчу”, ця мрія – почала становиться реальністю. Інформація про путч НСДАП застала старшого офіцера поліції Фріка в його робочому кабінеті в Мюнхенському управлінні поліції. Тоді він грав у незнання й чекав переданих по телефону повідомлень про розвиток путчу в “Бюргербойркекеллер”, любляючи, по можливості, на користь націонал-соціалістських путчистів. В.Фрік навіть обрав на себе тимчасово посаду начальника поліції Мюнхена й підписав “Указ начальника поліції про введення цензури в пресі”. З Пьонером, якого А.Гітлер призначив прем'єр-міністром Баварії, він хотів узгодити 2 укази про введення надзвичайного стану. Національний

державний трибунал не залишив його поведінку без належної оцінки й згідно статті “За підлу зраду” від 9 листопада 1923 р. Фріка оголосили “поза законом”.

Але вже вночі 9 листопада 1923 р. Фріка заарештували, а потім через допомогу друзів у складі баварської Феміди обвинувачення в державній зраді зняли, але присудили ув’язнення на 1 рік й 3 місяці. Його звільнення відбулося 1 квітня 1924 р. Причому Фріку зарахували у послужний список і зразкове поведіння в ув’язненні, а згодом і поновили на його останній посаді у поліції.

Вже в травні 1924 р. він за списком німецької – “фьолькише партії Воли” був обраний до рейхстагу Веймарської Республіки, а вже 2 червня 1924 р. Фрік вимовляє свою першу парламентську промову.

З самого початку його парламентська активність була діяльністю ворога парламенту, що лише використовував у власних цілях парламентську трибуну. Він боровся за звільнення з в’язниць представників руху “фьолькише”, як депутат парламенту – виражав “чисту волю батьківщини”. А.Гітлер навіть указував пізніше, що без Фріка “ми б не вийшли так швидко з ув’язнення” [8, s.145].

Фрік персонально вступив до лав НСДАП 1 вересня 1925 р. В парламенті він спеціалізувався на антисемітських і расово-ідеологічних промовах, боровся за скасування заборони на виступи й збори націонал-соціалістичного руху й взимку 1927/1928 р. був обраний навіть керівником фракції депутатів від НСДАП – зробив безліч доповідей для наклепу на політичних опонентів. Він з 1924 р. починає вимагати виселення євреїв, що в’їхали в країну після 1914 р.; виключення євреїв зі складу чиновництва тощо. Саме Фрік заявляв постійно з трибуни парламенту протести проти “поневолення” Німеччини євреями й політиками-марксистами, що наносять Батьківщині “удар кинджалом у спину”. Все це чітко відповідало ідеологічним установам з боку керівництва НСДАП.

Витяг зі статті Йозефа Геббельса „Про парламентську тактику НСДАП” (травень 1928 р.): – “Ми станем депутатами, щоб паралізувати веймарський порядок за його ж допомогою. Коли демократія така дурна, що надає собі ведмежу послугу і дає нам безкоштовний проїзний квиток та дієту, то це її власна справа. Для нас кожний законний засіб підходить, щоб нинішнє становище революціонізувати ... Ми йдемо як вороги! Як вовки, що вриваються у овече стадо! ... Ми обираємося як противники рейхстагу і будемо використовувати мандат для виконання нашого замовлення” [9, s.251].

Точка зору Фріка містила й проект нових штрафних законопроектів; і вимоги “захисту раси” і расової чистоти; й особливо заборону на “расове змішання”, насамперед між арійцями і євреями. Кожен акт расового змішання повинен бути покараний на його думку штрафними засобами. До найбільш радикальних парламентських пропозицій Фріка зараховують його клопотання про “Захист німецьких націй” від березня 1930 р. Справа в тому, що він не тільки пропонував страту за “зраду країні”, “зраду народу” й “військову зраду”, скільки вводив також осуд на довічну каторгу “за зраду раси”.

Особисто продемонстрував В.Фрік свою глибоко вкорінену звичку дражнити євреїв, коли 10 травня 1932 р. привселюдно оголосив у рейхстазі, що при погляді на присутнього поліцай – віце-президента Берліна Вейса “він прямо таки скипає роздратування” і він згадує про те, що треба “навести порядок у власному будинку”.

Саме так Фрік, не перебираючи підручних засобів, протягом 8 років роботи у німецькому парламенті, прикладав всі зусилля для руйнування парламентської системи Веймарської республіки, яку він порівнював з пануванням “несумлінних представників нижчих рас, євреїв і грошових мішків”.

Коли НСДАП вперше в історії Німеччини увійшла в урядову коаліцію землі Тюрінгія – саме В. Фрік став першим міністром-нацистом. Він очолив тюрінгське міністерство внутрішніх справ та освіт – з 23 січня 1930 р. по 1 квітня 1933 р. Особистий секретар нацистського вождя Р. Гесс в листі до родичів писав про це: “У Тюрінгії тепер більш-менш націонал-соціалістський уряд” [10, s.400]. В. Фрік приступив до негайного заповнення державного апарату Тюрінгії членами своєї партії, “де тільки можна”, безцеремонно звільнюючи демократично налаштованих співробітників та викладачів і проводячи в галузі народної освіти найреакційнішу у Веймарській Республіці політику [10, s.401].

Фрік провів перебудову тюрінгської поліції відповідно до мети НСДАП, провів чистку міністерства внутрішніх справ від соціал-демократів, сприяв проникненню нацистів до викладацького складу Йенського університету. Фрік приймав участь у “санації” веймарського палацу – музею від “виродженого” й “культурно-більшовицького” набору творів мистецтва, видав указ “Проти проникнення негритянської культури в німецьке суспільство”, запросив на роботу в університет Ієни дослідника рас Г. Гунтера й ввів антисемітську шкільну молитву – ось реальні приклади діяльності Фріка – міністра. Він же оголосив чиновникам Тюрінгії, що для нього “народ і Батьківщина” абсолютно рівнозначні поняття, і зажадав від підлеглих йому службовців, будь-що домогтися німецького громадянства для Адольфа Гітлера. Саме завдяки наполегливій діяльності В. Фріка в 1932 р. уряд Тюрінгії призначив Гітлера державним радником у Брауншвейзі, що автоматично надавало останньому німецьке громадянство.

Грегор Штрассер навіть назвав Фріка в 1930 р. “державним діячем величезного формату”. Незважаючи на те, що Фрік симпатизував Штрассеру, у нього були й гарні стабільні відносини і з А. Гітлером. Гітлер трохи пізніше визнавав за Фріком “високий внесок у перемогу націонал-соціалістичної революції”. Протягом 1924-1930 рр. фракція НСДАП займала по кількості депутатів одне з останніх місць в рейхстазі .

Як вважав В. Фрік, беззмінний керівник фракції НСДАП у німецькому рейхстазі періоду Веймарської Республіки, основним завданням нацистських депутатів у цей час було “поширювати з парламентської трибуни націонал-соціалістський світогляд” [8, s.2]. У своїх спогадах про роботу фракції НСДАП у німець-

кому парламенті у 1924-1931 рр. Фрік виділяє три основні напрямки діяльності націонал-соціалістських депутатів:

- 1) короткі виступи й апеляції;
- 2) промови;
- 3) участь у голосуванні [8, s.7].

Перебуваючи, на початку, в якості сторонніх спостерігачів, нацистські депутати поступово все активніше почали "заходитися багатогодинними промовами" з будь-якого питання, що обговорювалося в парламенті. Частіше інших від НСДАП виступали її провідні функціонери – Вільгельм Фрік і Грегор Штрассер.

Традиційним став виступ на з'їздах НСДАП керівника партійної фракції в рейхстазі зі звітом про виконану роботу. Так, виступаючи з доповіддю на Нюрнберзькому з'їзді партії в серпні 1927 р., В. Фрік говорив про те, що "націонал-соціалісти в рейхстазі всіма силами стараються наблизити день, коли встановиться диктатура "фьолькише", використовуючи для цього легальну політичну роботу, за допомогою парламенту борючись за народні маси". Головною задачею нацистської опозиції Фрік вважав "збирання сил" [11, s.13].

30 січня 1933 р. Фрік за пропозицією А. Гітлера зайняв пост міністра внутрішніх справ рейха в "уряді національної концентрації". Саме на ньому Фрік застосував свій досвід роботи в парламенті, уряді окремої провінції й весь свій адміністративний талант на службу А. Гітлера, зайнявши з його подачі ключовий пост в імперському уряді в період легального "взяття влади". Річ у тому, що на той час, це було єдине міністерство в уряді Гітлера, яке контролювали члени НСДАП, бо сам Гітлер зайняв посаду рейхсканцлера, а Герман Герінг – посаду міністра без портфеля.

Відразу після власного призначення, Фрік з волі фюрера, розпочав адміністративну реформу в країні. 9 березня 1933 р. Фрік розпустив уряд Баварії, призначивши імперським комісаром цієї землі нациста Ф. фон Еппа на підставі "Закону про ліквідацію тяжкого стану народу і держави". Згодом на цій підставі будуть ліквідовані всі земельні уряди Німеччини (окрім Пруссії уряд якої очолював Герінг). Нові уряди мали віднині формуватись відштовхуючись від співвідношення депутатів різних партій у рейхстазі, тобто без представників ліворадикальних об'єднань. 7 квітня 1933 р. за його ініціативи, в усіх землях Німеччини була введена нова посада – імперського намісника. Нові посадовці мали виключне право формувати і розпускати місцеві уряди, могли розпустити будь-коли місцеві ландтаги, призначали і звільняли службовців та судій тощо. В більшості випадків імперськими намісниками стали гауляйтеры відповідних земель. Саме ці заходи повністю лишили землі Німеччини залишків автономії, тобто федеральна структура таким чином канула в Лету.

22 червня 1933 р. Фрік видав закон, який заборонив діяльність в країні СДПН – останньої легальної опозиційної сили уряду Адольфа Гітлера. Згодом, 14 липня 1933 р., за ініціативи В. Фріка рейхсканцлер А. Гітлер підпише "Закон проти утворення нових партій", згідно з яким "В Німеччині існує як єдина політична партія лише НСДАП" [12, s.77].

30 січня 1934 р. реорганізація Третього рейху була завершена – декретом рейхстагу були офіційно ліквідовані ландтаги земель, а імперські намісники були безпосередньо підпорядковані Вільгельму Фріку, який з цього приводу заявив, що "відтепер всі земельні уряди стають всього лиш адміністративними одиницями рейха" [13, с.549].

За посадою і за покликанням В. Фрік брав активну участь в розробці сумнозвісних Нюрнберзьких законів 1936 року – т.зв. "закони гетто", що різко обмежили права євреїв на теренах Німеччини.

Починаючи з середини 30-х рр. ХХ ст. відбувається протистояння міністра внутрішніх справ Третього рейха В. Фріка та Генріха Гімmlера, з 1936 р. керівника всієї поліції Німеччини та лідера СС. З початку здавалось, що прихильність фюрера і надалі сприяє кар'єрному росту "старого бійця" – Фрік залишив за собою посаду керівника парламентської фракції НСДАП у рейхстазі, 30 серпня 1939 р. його було призначено генеральним уповноваженим з питань адміністрації Третього рейху; він входив до складу Ради оборони імперії, був почесним керівником Націонал – соціалістичного авто корпусу (NS-Krafftahrgerkorps) тощо. Але, врешті-решт, 24 серпня 1943 р. саме Г. Гімmlер замінив В. Фріка на посаді міністра внутрішніх справ Третього рейха. Фріка, за наказом А. Гітлера, перевели на посаду імперського міністра без портфеля, а згодом призначили імперським протектором Богемії та Моравії. Але це вже була лише т.зв. "синекура" – тепле містечко, без реальних важелів влади.

В 1945 р. В. Фрік був інтернований військами антигітлерівської коаліції на заході Німеччини згодом представ перед суддями Нюрнберзького трибуналу. Його визнали винним за основними пунктами обвинувачення: злочини проти світу; військові злочини та злочини проти людяності. [14, с.482].

16 жовтня 1946 р. Вільгельма Фріка було страчено у Нюрнберзі.

Джерела та література

1. Ruck M. Bibliographie zum Nationalsozialismus. – Köln, 1995.
2. Ruck M. Bibliographie zum Nationalsozialismus. – Darmstadt, 2000.
3. Göring G. Reden und Aufsätze. – München, 1934.
4. Die braune Elite. 22 biographische Skizzen (Hrgs. R. Smelser). – Darmstadt, 1990.
5. Neliba G. Wilhelm Frick. Der Legalist des Unrechtsstaates. Eine politische Biographie. – Paderborn, 1992.
6. Weber R. Ein tüchtiger Beamter von makelloser Vergangenheit// Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte. – 1994. – №42.
7. Hitler A. Mein Kampf. – München, 1936.

8. Frick W. Die nationalsozialisten im Reichstag. 1924-1931. – Munchen, 1932 .
9. Die ungeliebte Republik. Dokumentation zur Innen- und Aussenpolitik Weimar. 1918-1933. – München, 1981.
10. Hess R. Briefe (1908 – 1933). – Munchen-Wien, 1987.
11. Reichsparteitag des NSDAP. Nurnberg. 19-21 August 1927. – Munchen, 1927.
12. Alltag unter Hitler. – В., 2000.
13. Залесский К. НСДАП. Власть в Третьем рейхе. – М., 2005.
14. Энциклопедия Третьего рейха / С. Воропаев. – М., 1996.

Давлетов А. Р. Вильгельм Фрик – от полицейского служащего до министра внутренних дел Третьего рейха.

Статья посвящена исследованию вклада одного из представителей нацистской элиты в процесс легального прихода НСДАП к власти. Анализируется деструктивная деятельность В. Фрика в правительстве Веймарской республики.

Ключевые слова: В. Фрик, Веймарская республика, Третий рейх, фашизм, национал-социализм, НСДАП

Davletov O. R. Wilhelm Frick – from the police service-man of Weimar republic to the Minister of Internal affairs of the Third Reich.

The article is devoted to the investigation of the contribution of one of the Nazi elite representative to the process of legal breakthrough of NSDAP to the power. W. Frick's destructive activities within Weimar Republic Reichstag is analyzed too.

Keywords: W. Frick, Weimar Republic, Third Reich, fascism, national socialism, NSDAP

УДК 94(430+47)“1941/1944”

О. О. Салата

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР ЗА ВПЛИВ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ У 1941–1944 РР.

Автор розглядає інформаційну боротьбу між німецьким та радянським керівництвом під час Другої світової війни. Обґрунтовується висновок, що на початковому етапі війни значна частина населення не могла чітко визначитись, кого підтримувати і проти кого боротися, але врешті-решт, відсутність логіки та послідовності в діях окупаційної влади привели до того, що переважна більшість населення України прийняла цю війну як Вітчизняну.

Ключові слова: Друга світова війна, окупація, інформаційна війна, пропаганда

Протягом багатьох віків мистецтво впливу на психічний стан військовослужбовців та населення противника було надзвичайно важливим і досягло високого рівня.

Під час Першої світової війни механізми та засоби інформаційного протистояння активно використовувалися як США, так і Великобританією.

В результаті надзвичайний план ведення інформаційної війни проти Росії “не військовими засобами” було реалізовано. Він завершився Брестським мирним договором 1918 р. і виходом Росії з війни з Німеччиною.

У той же час, сама Німеччина стала жертвою інформаційно-психологічних операцій противника, який уміло зруйнував міць її тилу. Внаслідок такого інформаційного тиску в Німеччині, як і в Росії, вибухнула революція і вони програли Першу світову війну.

Після закінчення війни багато, хто з європейських, та власне і німецьких політиків зазначали, що Німеччина потерпіла поразку не на полі бою, що “її армія ніколи не була розбита”, а поразка стала очевидною тому, що рухнув тил, оскільки значна частина радикально налаштованих політиків і населення стали жертвами іноземної пропаганди. У міжвоєнний період в університетах Європи почалося вивчення ролі інформації у війні, було проведено велику кількість досліджень. Не залишилися осторонь і німецькі вчені. Вони узагальнили накопичені теоретичні знання та досвід в галузі інформаційного протистояння під час війни, об’єднали в єдину теорію, яку їх колега німецький вчений Дж.Ф.Ч. Фуллер у 1921 р. назвав теорією психологічної війни [1].

Військові вчені одногласно визнали, що інформаційна війна є складовою частиною військового мистецтва. Один з англійських вчених П.Г. Уорбертон писав: “Сьогодні основним завданням у війні є не знищення збройних сил противника, як це було раніше, а підірвати морального стану населення ворожої країни в цілому і до рівня, щоб воно змусило свій уряд піти на мир. Збройні зіткнення армій – це лише один із засобів до досягнення цієї мети” [2].

Велику увагу вивченню проблеми інформаційної війни та інформаційного протистояння між Німеччиною та СРСР приділяли європейські та російські вчені вчені Ласвель Г. [3], Расторгуєв С.П. [4], Панарін І.М. [5] та інші. Вивчаючи феномен впливу інформації на морально-психологічний стан людини чи насе-